

Історія

УДК 94:[316.32:323.2]-043.83](73)"1800/1850"[(045)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20315292>

**Формування громадянського суспільства у США в першій половині
XIX ст.: соціальні та політичні чинники**

Катерина Володимирівна Яковенко,

кандидат історичних наук, доцент кафедри

всесвітньої історії та методик навчання

Уманського національного університету,

Умань, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8406-173X>

Прийнято 09.05.2026 | Опубліковано: 20.05.2026

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз процесу формування громадянського суспільства у Сполучених Штатах Америки в першій половині XIX ст. крізь призму соціальних і політичних чинників. Метою дослідження є виявлення ключових структурних передумов, механізмів і форм становлення громадянської активності в умовах трансформації американського суспільства.

Методологічну основу становлять принципи історизму, системності та міждисциплінарного підходу, що дозволило розглянути взаємодію соціально-економічних змін і політичних інституцій у процесі становлення громадянських практик. Особливу увагу приділено аналізу соціальної структури американського суспільства, зокрема ролі дрібної власності, соціальної мобільності та індивідуальної економічної автономії як підґрунтя громадянської участі.

Фронтір відігравав роль простору прискореної політичної соціалізації, у межах якого навички локального самоврядування формувалися швидше, ніж у регіонах зі сталою адміністративною структурою.

Проаналізовано розвиток добровільних асоціацій як одного з ключових механізмів громадянського суспільства, що забезпечував залучення населення до публічного життя, формування громадської думки та реалізацію реформаторських ініціатив. Показано їхній зв'язок із такими суспільними рухами, як аболіціонізм і ранній жіночий рух.

Висвітлено вплив демократизації виборчого права, становлення масових політичних партій і розвитку федералізму на розширення політичної участі громадян. Доведено, що поєднання інституційних змін і соціальної активності сприяло утвердженню нових форм взаємодії між суспільством і державою.

При цьому акцентовано на внутрішніх суперечностях цього процесу, зумовлених існуванням рабства, расових і гендерних обмежень, а також політикою щодо корінного населення. Зроблено висновок, що формування громадянського суспільства у США в першій половині XIX ст. відбувалося як динамічний, багатовимірний і внутрішньо суперечливий процес, який заклав інституційні та ціннісні основи подальшого розвитку демократії.

Ключові слова: громадянське суспільство, США, XIX століття, соціальна структура, асоціативний рух, демократизація, політична участь, федералізм.

The Formation of Civil Society in the United States in the First Half of the 19th Century: Social and Political Factors

Kateryna Yakovenko,

Candidate of Historical Sciences (PhD in History),

Associate Professor at the Department of World History and Teaching Methods,

Uman National University, Uman, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-8406-173X>

Abstract. *The article provides a comprehensive analysis of the formation of civil society in the United States of America during the first half of the nineteenth century through the lens of social and political factors. The purpose of the study is to identify the key structural preconditions, mechanisms, and forms of the development of civic engagement in the context of the transformation of American society.*

The methodological framework of the research is based on the principles of historicism, a systemic approach, and interdisciplinarity, which made it possible to examine the interaction between socio-economic changes and political institutions in the process of the emergence of civic practices. Particular attention is paid to the analysis of the social structure of American society, especially the role of small-scale property ownership, social mobility, and individual economic autonomy as the foundations of civic participation.

The frontier served as a space of accelerated political socialization, where the practices of local self-government developed more rapidly than in regions with an established administrative structure.

The article also analyzes the development of voluntary associations as one of the key mechanisms of civil society that facilitated public participation in civic life, the formation of public opinion, and the implementation of reform initiatives. Their connection with such social movements as abolitionism and the early women's movement is demonstrated.

The influence of the expansion of suffrage, the emergence of mass political parties, and the development of federalism on the expansion of citizens' political participation is highlighted. It is demonstrated that the combination of institutional transformations and social activism contributed to the establishment of new forms of interaction between society and the state.

At the same time, attention is drawn to the internal contradictions of this process, conditioned by the existence of slavery, racial and gender restrictions, as well as policies toward Indigenous peoples. The study concludes that the formation

of civil society in the United States during the first half of the nineteenth century was a dynamic, multidimensional, and internally contradictory process that laid the institutional and ideological foundations for the further development of democracy.

Keywords: *civil society, the United States, nineteenth century, social structure, associational movement, democratization, political participation, federalism.*

Постановка проблеми. Проблема формування громадянського суспільства сьогодні займає значне місце в історичних і суспільствознавчих дослідженнях, проте її значення полягає не лише в теоретичних узагальненнях. Висвітлення цієї теми дає можливість краще зрозуміти, як саме формувалися шляхи розвитку демократії, яким чином вибудовувалися взаємозв'язки між державою та суспільством і яку роль у цих процесах відігравала соціальна ініціатива. Тому особливого значення набуває аналіз історичного досвіду окремих країн, що дозволяє не лише описати конкретні моделі громадянської взаємодії, а й побачити їх внутрішню динаміку та суперечності.

І саме досвід Сполучених Штатів Америки першої половини XIX ст. є показовим. Розширення виборчого корпусу та розвиток масових партій не лише збільшили масштаби політичної участі, а й сприяли інтеграції широких верств населення в публічний простір, перетворюючи політичну активність на елемент повсякденної громадянської культури. Слід підкреслити, що такі процеси не обмежувалися інституційними змінами, а супроводжувалися поступовим утвердженням нових форм громадянської участі, таких як вибори, діяльність громадських товариств, публічні кампанії та петиційний рух.

Американська модель громадянського суспільства формувалася в принципово інших соціально-політичних умовах, ніж європейська. Якщо в Європі цей процес часто відбувався в умовах збереження станових структур і сильної централізованої влади, то в США республіканська форма правління,

відсутність спадкової аристократії та відносно висока соціальна мобільність серед білого населення сприяли розвитку горизонтальних зв'язків і практик самоорганізації. Проте не варто ідеалізувати цей процес, оскільки існування рабства, расові та гендерні обмеження чітко окреслювали межі тогочасної «громадянськості» і зумовлювали її суперечливість.

Аналіз досліджень. Аналіз наукового доробку, присвяченого формуванню громадянського суспільства у США в першій половині XIX ст., засвідчує наявність кількох взаємопов'язаних дослідницьких підходів, що дозволяють комплексно осмислити соціальні та політичні чинники цього процесу.

Ідейні витоки американської моделі громадянського суспільства простежуються у працях авторів «Федераліста» – Олександра Гамільтона, Джеймса Медісона та Джона Джея[1]. У цих текстах було обґрунтовано принципи співвідношення державної влади та громадянських прав, а також окреслено роль політичних об'єднань як інструменту запобігання узурпації влади. Ці положення отримали подальший розвиток у праці Алексіса де Токвіля «Про демократію в Америці» [4], де на основі спостережень 1830-х рр. вперше системно описано значення добровільних асоціацій і місцевого самоврядування як ключових елементів демократичного устрою.

У сучасній історіографії увага дослідників зосереджується передусім на соціально-економічних трансформаціях першої половини XIX ст. Так, Чарльз Селлерс [11] пов'язує активізацію громадянської участі з процесами «ринкової революції», що сприяли зміні структури соціальних відносин і формуванню нових моделей взаємодії між людьми. Важливе місце в сучасній американській історіографії займає праця Деніела Вокера Гоу [6], у якій трансформація США 1815–1848 рр. розглядається крізь призму взаємодії політичної демократизації, розвитку комунікацій і релігійно-реформаторських рухів. Натомість Шон Вілентц [13] акцентує увагу на зростанні політичної активності населення в період від доби Томаса Джефферсона до епохи

Авраама Лінкольна, підкреслюючи роль розширення виборчих прав і становлення партійної системи у залученні широких верств населення до політичного життя. Важливий внесок у дослідження цієї проблематики зробив і Гордон Вуд [14], який розглядає трансформацію американського суспільства від ієрархічної до республіканської моделі як передумову розвитку асоціативних форм громадянської активності.

Соціальний вимір формування громадянського суспільства детально розкрито в дослідженні Мері Раян [10], яка на матеріалах локальної історії простежує становлення середнього класу та роль релігійних громад у структуризації суспільного життя. У цьому контексті особливого значення набуває вплив Другого великого пробудження, що сприяв активізації громадських ініціатив і створенню численних благодійних та реформаторських товариств. Цю проблематику доповнює Крейг Калхун [5], який аналізує ранні форми соціальних рухів, зокрема аболіціоністський рух, як прояв нових механізмів громадянської участі поза межами формальних політичних інститутів.

Дослідники також звертають увагу на довготривалі наслідки цих процесів. Зокрема, Роберт Патнем [2] розглядає американське суспільство XIX ст. як приклад високого рівня соціального капіталу та довіри, що сформувалися на основі розгалуженої мережі горизонтальних зв'язків. У свою чергу, у працях українських дослідників, зокрема Андрія Романюка [3], здійснюється порівняльний аналіз політичних систем Північної Америки та Європи, що дає змогу чіткіше окреслити специфіку американського досвіду.

Таким чином, наявна історіографія дозволяє розглядати формування громадянського суспільства у США в першій половині XIX ст. як складний і багатовимірний процес, у якому поєднувалися соціально-економічні зміни, розвиток політичних інститутів і зростання громадської активності. Саме таке поєднання чинників дозволяє аналізувати ключові чинники становлення громадянських практик, що й визначає дослідницьку логіку даної статті.

Методологічну основу дослідження становить поєднання принципів історизму, системності та міждисциплінарного підходу, що дало змогу розглянути процес формування громадянського суспільства у США першої половини XIX ст. у взаємозв'язку соціальних, політичних та ідейних чинників. Принцип історизму дозволив простежити динаміку розвитку громадянських практик у контексті трансформації американського суспільства, а системний підхід – проаналізувати взаємодію соціальної структури, асоціативного руху та політичних інститутів як взаємопов'язаних складових суспільного розвитку.

У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціально-історичні методи. Історико-порівняльний метод використано для зіставлення американської та європейської моделей розвитку громадянського суспільства. Використання історико-генетичного методу дозволило простежити, як локальні практики самоорганізації поступово трансформувалися у стійкі механізми громадянської участі. За допомогою проблемно-хронологічного методу було проаналізовано ключові етапи розвитку громадянської активності у США в першій половині XIX ст.

Міждисциплінарний підхід дозволив поєднати інструменти історичного аналізу з окремими положеннями політичної науки та соціології, що дало змогу розглядати громадянське суспільство не лише як інституційну систему, а й як сукупність практик публічної взаємодії та механізмів самоорганізації.

Метою статті є аналіз соціальних та політичних чинників формування громадянського суспільства у Сполучених Штатах Америки в першій половині XIX ст., окресливши його ключові особливості, внутрішні суперечності та історичне значення.

Основна частина статті. Соціальна структура американського суспільства першої половини XIX ст. значно відрізнялася від європейської. Передусім йдеться про відсутність юридично закріплених соціальних

розмежувань (наявність станів) і спадкових привілеїв, що залишалися ключовою характеристикою більшості держав Старого Світу в окреслений період. Це не означало, що в США не було соціальної нерівності, вона існувала й була доволі відчутною, проте не була чітко оформлена юридично. Серед білого населення поступово формувалося відносно мобільне соціальне середовище, у якому майновий стан значною мірою залежав від особистої ініціативи, праці та підприємливості [1, с. 89].

Особливістю американського суспільства першої половини XIX ст. була велика частка дрібних власників – незалежних фермерів, ремісників, торговців, власників невеликих підприємств. Саме така економічна структура відігравала вирішальну роль у формуванні соціальних уявлень того часу, зокрема поєднання індивідуалізму з потребою у співпраці. Власність у цьому середовищі набувала більш широкого значення, ніж суто економічного: вона сприймалася як підґрунтя особистої автономії та одночасно як умова участі в громадському житті. А відсутність прямої залежності від держави чи великого капіталу підсилювала це сприйняття. Унаслідок цього поступово утверджувалося переконання, що громадянська свобода безпосередньо пов'язана з економічною самостійністю. У цьому контексті праця набувала значення не лише економічної діяльності, а й важливого чинника особистої гідності та соціального визнання [1, с. 101].

На формування таких уявлень також суттєво впливали протестантські моральні норми, що підкреслювали дисципліну, відповідальність і самообмеження. Разом із тим ці цінності не були ізольованими, а поєднувалися з особливостями соціальної структури, формуючи культуру активної участі в громадських справах – від місцевого самоврядування до підтримки освітніх, благодійних і релігійних ініціатив. Тому й громадянська активність розвивалася передусім як результат ініціативи знизу, а не як наслідок діяльності централізованих державних інституцій.

Як зазначає Йоганн Нім [9, s. 152], розвиток системи публічної освіти в США був тісно пов'язаний із формуванням культури громадянської відповідальності та практик участі в житті локальних громад.

Незважаючи на наявність рис, що сприяли розвитку громадянської участі, американське суспільство першої половини ХІХ ст. не було соціально однорідним. Поряд із відносно рівноправним середовищем білих громадян існувала глибока расова та регіональна диференціація. Інститут рабства на Півдні, обмежені права вільних афроамериканців на Півночі, а також виключення жінок із політичної сфери чітко окреслювали межі проголошеної «рівності» [14, s. 145]. Разом із тим ці суперечності не лише фіксували обмеження існуючого порядку, але й стимулювали виникнення нових форм громадської активності – аболіціоністського, реформаторського, жіночого рухів. За таких умов соціальна структура виступала подвійним чинником: з одного боку, вона забезпечувала певну стабільність, а з іншого – формувала внутрішній потенціал до змін.

Важливим чинником формування громадянського суспільства був процес територіальної експансії та освоєння західних земель. Рух населення на Захід означав не лише демографічне розширення, а й перенесення та адаптацію соціальних практик у принципово нових умовах [10, s. 124]. У регіонах із мінімальною присутністю федеральної влади громади були змушені самостійно вирішувати питання безпеки, розподілу земель, організації освітнього й релігійного життя, а також створення місцевих органів управління. Так формувалася практика зібрань, виборності посадових осіб і колективного ухвалення рішень, що поступово ставали невід'ємною складовою повсякденного досвіду.

Умови прикордоння (frontier) сприяли становленню особливої культури відповідальності за спільний простір та одночасно підсилювали роль горизонтальних зв'язків. Важливо, що самоорганізація в цих умовах була не стільки результатом ідеологічних переконань, скільки відповіддю на

практичні виклики повсякденного життя. У цьому контексті освоєння нових територій доцільно розглядати як своєрідну «лабораторію» громадянських практик, де відповідні інститути формувалися швидше, ніж у межах усталених державних структур.

Соціальна структура США першої половини XIX ст. зумовлювала становлення особливого поєднання індивідуальної самостійності та колективної відповідальності. Економічна самостійність значної частини населення, мобільність соціальних ролей, розвиток локальної взаємодії та досвід прикордонного самоврядування створювали передумови для поширення практик громадянської участі. У таких умовах поступово склалися механізми самоорганізації, які в подальшому відіграли важливу роль у становленні американського громадянського суспільства.

Ще однією важливою рисою суспільного розвитку США першої половини XIX ст. став активний розвиток добровільних об'єднань, який відображав поступове перенесення частини суспільних функцій із державного рівня до сфери громадської самоорганізації [2, с. 187].

У дослідженні Альбрехта Кошніка [8] асоціативна культура американських міст розглядається як важливий механізм формування політичної комунікації та громадянської взаємодії. Уже в 1820–1840-х рр. подібні об'єднання набули значного поширення як у великих містах Півночі, так і в невеликих поселеннях. Добровільні об'єднання не лише розширювали простір громадської активності, а й формували сталі горизонтальні зв'язки, залучаючи населення до різних форм публічної взаємодії.

Громадські ініціативи відображали ключові напрями суспільної активності того часу. Так, American Temperance Society (1826 р.) об'єднувало прихильників боротьби з алкоголізмом, тоді як American Anti-Slavery Society (1833 р.) стало одним із центрів аболіціоністського руху, виступаючи за негайне скасування рабства. Важливим тлом для активізації подібних ініціатив була хвиля релігійного піднесення, відома як Second Great Awakening (1790–

1840-ві рр.), що сприяла поширенню місіонерських і благодійних структур. Разом із тим Seneca Falls Convention (19–20 липня 1848 р., м. Сенека-Фолс, штат Нью-Йорк) засвідчила формування організованого руху за права жінок. Пол Джонсон [7, с. 85], аналізуючи релігійні пробудження в Рочестері першої половини XIX ст., показує їхній безпосередній вплив на розвиток реформаторських рухів і локальної громадської активності. Попри різницю в цілях і соціальній базі, усі ці ініціативи об'єднувала спільна риса – добровільність участі та орієнтація на суспільні зміни [3, с. 75-87]. У сукупності ці рухи сприяли перетворенню морально-релігійної активності на форму політичної мобілізації, що поступово розширювала межі громадянської участі в американському суспільстві.

Сьюзен Заеске [15] наголошує, що петиційні кампанії аболіціоністського руху стали важливим етапом політичної самоорганізації жінок і сприяли формуванню нових уявлень про громадянську участь.

Однією з важливих функцій громадських об'єднань була компенсація обмежених можливостей держави у соціальній сфері. У першій половині XIX ст. федеральна влада та уряди штатів володіли відносно невеликою сукупністю механізмів соціальної політики, унаслідок чого питання освіти, допомоги малозабезпеченим, підтримки мігрантів і морального виховання значною мірою переходили до сфери громадських ініціатив. У таких умовах поступово утверджувалася культура самодопомоги та взаємної підтримки, що й стало важливою складовою суспільного життя.

Асоціації створювали простір для практичного залучення громадян до публічного життя, формуючи навички колективної дії та відповідальності за суспільні рішення. За таких умов громадянська активність набувала конкретного змісту в повсякденному житті американців [4, с. 142-185].

Важливим напрямом діяльності асоціацій було формування й артикуляція громадської думки. Поступово реформаторські рухи, зокрема аболіціоністський або рух за реформу освіти, почали сприяти визначенню

напрямів політичної програми влади. Завдяки публічним дискусіям, друкованій продукції та розгалуженим мережам кореспондентів і проповідників локальні ініціативи виходили за межі окремих громад і набували загальнонаціонального масштабу. Тому діяльність різноманітних асоціацій виступала своєрідною ланкою між приватною сферою та політичними інститутами.

Для груп, обмежених у політичних правах, добровільні об'єднання були однією з перших форм публічної самореалізації. Передусім це стосувалося жінок, які, будучи позбавленими виборчого права, активно долучалися до благодійних і освітніх товариств. І саме в межах діяльності таких асоціацій поступово формувалися передумови для виникнення організованого руху за розширення їхніх громадянських прав. У цьому контексті асоціативний рух виступав не лише чинником підтримки існуючого порядку, а й середовищем, у якому визрівали імпульси до його трансформації.

Феномен добровільних об'єднань привернув увагу європейських сучасників, передусім Алексіса де Токвіля (1805–1859). У праці «Democracy in America» він розглядав схильність американців до створення асоціацій як одну з провідних характеристик їхнього демократичного устрою. На його думку, саме через участь в асоціативних структурах громадяни набувають досвіду поєднання приватних інтересів із турботою про спільне благо, що є важливою передумовою стабільності політичної системи [4, с. 189-192].

Асоціативний рух у США першої половини XIX ст. був однією з ключових складових громадянського суспільства. Він поєднував моральні цінності з практиками самоорганізації, сприяв формуванню громадської думки та створював механізми впливу на владу. Через мережу добровільних об'єднань індивідуальна ініціатива поступово набувала колективного характеру, що стало важливим чинником розвитку американської демократії.

Політична система США в першій половині XIX ст. розвивалася в умовах відносної інституційної стабільності, яка поєднувалася з поступовим

розширенням участі громадян у громадському житті. Важливою частиною цього процесу стала трансформація виборчого законодавства в більшості штатів у 1810–1830-х рр., коли майнові цензи для білих чоловіків поступово скасовувалися. Унаслідок цього відбувався перехід від обмеженої республіканської моделі до ширшої демократичної практики, у межах якої вибори набували дедалі масовішого характеру [11, с. 196-202].

Зміни у виборчому праві сприяли помітному зростанню політичної мобілізації. Участь у виборах дедалі частіше сприймалася не як формальність, а як важливий елемент громадянської належності. Вибори набували характеру публічних подій із мітингами, агітаційними матеріалами та активною газетною полемікою. А виборчий процес поступово інтегрувався в повсякденну культуру, посилюючи взаємозв'язок між індивідом і державою.

Вагомим чинником розвитку громадянського суспільства був федералізм. Конституційна модель передбачала розподіл повноважень між федеральним центром і штатами, що забезпечувало значну автономію регіонів. Значна частина питань – освіта, внутрішня інфраструктура, судочинство, організація виборчого процесу – вирішувалася саме на рівні штатів і місцевих громад. Така багаторівнева система розширювала можливості для участі громадян в управлінні державою. Тому органи місцевого самоврядування – муніципальні ради, шкільні комітети, збори громад – безпосередньо впливали на повсякденне життя, роблячи політичну активність більш конкретною й практично відчутною [14, с. 248].

На місцевому рівні громадяни поступово набували практичних навичок контролю за владою, участі в петиційних кампаніях і обговорення бюджетних та адміністративних рішень. У таких умовах політична культура змінювалася, дедалі більше орієнтуючись на взаємодію, а не лише на підпорядкування. Досвід місцевого самоврядування відігравав у цьому важливу роль, формуючи уявлення про відповідальність посадових осіб перед виборцями та можливість мирної зміни влади.

Суттєвим чинником демократизації стало становлення масових політичних партій. У 1820–1830-х рр. поступово утверджувалася система організованої партійної конкуренції, зокрема через оформлення Демократичної партії та її опонентів – вігів (пізніше увійшли до Республіканської партії). Партії створювали розгалужені мережі комітетів, пресових органів і місцевих активістів, що забезпечувало їхню присутність у різних регіонах. За цих умов вони почали виконувати важливу функцію політичної соціалізації, формуючи в громадян відчуття належності до певної ідейної спільноти.

Політичні трансформації цієї епохи яскраво простежуються у діяльність Ендрю Джексона (1767–1845), президентство якого (1829–1837) традиційно пов'язують із розширенням участі громадян у політичному житті держави. Період так званої «джексонівської демократії» відзначався активним апелюванням до «звичайного виборця» та критикою привілейованих груп. Гаррі Вотсон [12] підкреслює, що джексонівська епоха сприяла перетворенню політичної участі на складову масової громадянської культури, хоча й зберігала суттєві соціальні обмеження. Водночас слід враховувати, що цей процес мав чіткі обмеження: демократичні права не поширювалися на жінок, корінне населення та більшість афроамериканців. У цьому сенсі політичне розширення відбувалося в межах специфічної соціальної моделі, яка поєднувала включеність білих чоловіків із збереженням інших форм виключення [1, с. 202].

Незважаючи на згадані суперечності, політичні інститути першої половини XIX ст. створювали умови для регулярної участі громадян, публічної конкуренції та відкритої дискусії. Вибори, партійна організація, федеративна структура й локальне самоврядування формували інституційну рамку, у межах якої громадянське суспільство могло впливати на формування державної політики. У поєднанні з соціальними та асоціативними чинниками

це сприяло поступовому утвердженню демократичної політичної культури, що в подальшому відіграла значну роль у розвитку США.

Попри суттєву інституційну динаміку та активний розвиток добровільних об'єднань, формування громадянського суспільства у США першої половини XIX ст. не є прикладом універсальної моделі. Попри це, його соціальна база залишалася обмеженою, а сама демократична модель – вибірковою. Проголошена рівність можливостей на практиці поширювалася передусім на білих чоловіків, залишаючи поза повноцінною участю значні групи населення.

Головною суперечністю розвитку громадянського суспільства залишався інститут рабства. У той час як у північних штатах активно розвивалися практики асоціативної діяльності та активізації участі громадян в політичному житті, Південь зберігав економічну систему, що базувалася на праці рабів. Це свідчило про те, що за такої ситуації рабство вступало в очевидний конфлікт із проголошеними принципами свободи й рівності та разом із тим формувало альтернативну соціальну модель, у межах якої громадянські права визначалися расовою приналежністю. Навіть у штатах, де рабство було скасоване, вільні афроамериканці зазнавали суттєвих правових та соціальних обмежень [1, с. 201].

Протиріччя між демократичними деклараціями та реальною практикою виступали ще одним важливим джерелом нових форм громадянської активності. Для прикладу, у 1830-х рр. сформувався організований аболіціоністський рух, зокрема через діяльність Американського товариства з боротьби з рабством, яке ставило за мету його повну ліквідацію. Публічні виступи таких діячів, як Фредерік Дуглас (1818–1895), поєднували моральну аргументацію з політичними вимогами й поступово виводили проблему рабства на загальнонаціональний рівень.

Становище жінок також демонструвало обмежений характер тогочасної моделі громадянських прав. Попри активну участь у благодійних і релігійних

товариствах, вони залишалися позбавленими виборчого права та доступу до більшості політичних інституцій. Усвідомлення цієї невідповідності поступово призвело до організації перших з'їздів за права жінок, зокрема Seneca Falls Convention (1848 р.), яка стала важливою віхою у формуванні організованого жіночого руху. Це засвідчувало, що громадянське суспільство містило внутрішній потенціал до перегляду існуючих соціальних обмежень.

Іншим наочним прикладом у цьому контексті була ситуація з корінними народами. Політика примусового переселення, кульмінацією якої стала так звана Trail of Tears (1838–1839), чітко продемонструвала межі ліберально-демократичної моделі щодо тих груп, які не входили до домінантної політичної спільноти. Це засвідчувало, що розширення демократії для одних відбувалося одночасно із звуженням прав для інших.

Висновки. Перша половина XIX ст. стала для Сполучених Штатів важливим етапом інституційного та соціального утвердження громадянського суспільства. Його розвиток відбувався під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників: специфічної соціальної структури, поширення дрібної приватної власності, високої соціальної мобільності, досвіду прикордонного самоврядування та поступової демократизації політичного життя.

Одним із ключових механізмів розвитку громадянського суспільства став асоціативний рух, який забезпечував розвиток горизонтальних зв'язків, практик самоорганізації та механізмів колективної дії. Через діяльність добровільних об'єднань, релігійних громад, реформаторських і благодійних товариств поступово розширювалися можливості публічної участі населення та впливу на політичні рішення. Водночас федеративний устрій і розвинуте місцеве самоврядування створювали умови для практичного засвоєння принципів виборності, підзвітності влади та політичної відповідальності.

Разом із тим американська демократія першої половини XIX ст. залишалася внутрішньо суперечливою. Розширення політичної участі білих

чоловіків поєднувалося зі збереженням рабства, расових і гендерних обмежень, а також дискримінаційною політикою щодо корінних народів. Саме ці суперечності сприяли активізації аболіціоністського, реформаторського та жіночого рухів, які поступово змінювали межі громадянської спільноти.

Отже, американський досвід першої половини XIX ст. засвідчив можливість поєднання індивідуальної автономії, громадської активності та політичної участі в межах республіканської системи. Водночас розвиток громадянського суспільства відбувався не як лінійний процес, а як складна й внутрішньо суперечлива трансформація, що справила помітний вплив на подальшу еволюцію демократичних інститутів і модерних уявлень про громадянську взаємодію.

Список використаних джерел

1. Гамільтон А., Медісон Дж., Джей Дж. Федераліст: коментар до Конституції Сполучених Штатів / пер. з англ. Н. Комарова. Київ : Сфера, 2002. 490 с.
2. Патнем Р. Боулінг наодинці: занепад і відродження американської спільноти / пер. з англ. С. С. Гіріка. Київ : Дух і Літера, 2022. 584 с.
3. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи і Північної Америки. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 392 с.
4. Токвіль, Алексіс де. Про демократію в Америці. У двох томах / Переклад з французької Григорія Філіпчука та Михайла Москаленка; Передмова Андре Жардена. К.: Видавничий дім «Всесвіт», 1999. 590 с.
5. Calhoun C. "New Social Movements" of the Early Nineteenth Century. *Social Science History*. 1982. Vol. 6, no. 4. P. 385–425.
6. Howe D. W. *What Hath God Wrought: The Transformation of America, 1815–1848*. New York : Oxford University Press, 2007. 928 p.
7. Johnson P. E. *A Shopkeeper's Millennium: Society and Revivals in Rochester, New York, 1815–1837*. New York : Hill and Wang, 2004. 192 p.

8. Koschnik A. *Let a Common Interest Bind Us Together: Associations, Partisanship, and Culture in Philadelphia, 1775–1840*. Charlottesville : University of Virginia Press, 2007. 376 p.
9. Neem J. N. *Democracy's Schools: The Rise of Public Education in America*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2017. 304 p.
10. Ryan M. *Cradle of the Middle Class: The Family in Oneida County, New York, 1790-1865*. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 321 p.
11. Sellers C. *The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846*. New York : Oxford University Press, 1991. 473 p.
12. Watson H. L. *Liberty and Power: The Politics of Jacksonian America*. New York : Hill and Wang, 2006. 256 p.
13. Wilentz S. *The Rise of American Democracy: Jefferson to Lincoln*. New York : W. W. Norton & Company, 2005. 1044 p.
14. Wood G. *The Radicalism of the American Revolution*. New York : Alfred A. Knopf, 1992. 447 p.
15. Zaeske S. *Signatures of Citizenship: Petitioning, Antislavery, and Women's Political Identity*. Chapel Hill : University of North Carolina Press, 2003. 272 p.